

ACC. N:R M. 10567: 1-14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland

Upptecknat av: G. A. Hartman

Härad: S. Möre

Adress: Pellamåln, Vissefjändra

Socken: Vissefjändra

Berättat av: Aug. Gustafsson

Uppteckningsår: 1948

Född år 1845 i Vissefjändra

Bröllop och bröllops seder

s. 1-14.

Luv 52.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R **M. 10567: /**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

BRÖLLOP OCH BRÖLLOPSSEDER.
=====

För att göra en början för besvarande av frågelistan - jag måste redan nu säga ifrån, att jag inte vet så mycket om det rubricerade - tar jag då lite av det längst bort i tiden liggande.

Innan det blev giftas av, måste äktenskapet "stiftas", d.v.s. lämpliga kontrahent utses. Ofta överlämnades den saken till en s.k. böneman, vanligen någon gårdfarihandlare, man eller kvinna, eller en klok gumma. Vi hade för 75 år sedan flera dylika "ombud", vilka "ställde ihop" ett flertal unga. Sålunda var det en man, Andreas Travare, far till Kalle Travare, som var verksam i såväl denna ort som kringliggande, men han var egentligen hemmahörande i Algutsboda. Det var den förstnämnde av Travarna, som agerade böneman. Det berättas från ett läsmöte (husförhör), att vördig prostén frågade en ung bonde - han var inom parentes sagt ett måhövem som har stiftat äktenskapet. "Det har mor och Travaren," sa mannen. Att det blev muntert på det läsmötet, säger sig självt. På en gård fanns det en till ären ganska kommen men dock blyg man, som hans föräldrar inte kunde förmå att knyta Hymens band. Då de förebrådde honom det, så sa

Lu F 52

ACC. N:R M. 10567:2.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

han bara: "Det var inte svårt för dig, far, som fick ta mor, men värre är det för mig, som skall ta oskylda."

En annan böneman, manlig, var Jon i Skumpamåla, Eringsboda, Blekinge. Av kvinnliga kan nämnas Friar-Ingrid, som utom sitt bönemannskap botade skervan och andra barnsjukdomar samt även sjukdomar på vuxna. Hon var från Tvings socken, Blekinge, och hon gick omkring för 50 år sedan, men hon var då gammal. Det kan nämnas, att då man tillfrågade dessa bönemän, hur det eller det äktenskapet utfallit, så sa de, att de unga var så lyckliga, så lyckliga. I de flesta fall var det annars så, att kontrahenterna levde som hund och katt. Som "arvode" för sitt uppdrag, skulle en manlig böneman få bl. a. en skjorta, en kvinnlig dito ett lintyg.

De flesta äktenskapen grundades dock av de unga själv, alltså på tycke, men föräldrarna var dock måna om att deras barn skulle få en fullt jämbördig partner i ekonomiskt avseende. De unga flickorna och pojkarna hade förr i tiden inte så många tillfällen att träffas som ungdomarna har nu, men det gavs dock tider och platser, då man kom tillsammans och lärde känna varandra. Så råkades man på lekstugorna, marknader, städjemässor, vid kyrkan i hemsocknen samt vid gångedagarna till främmande

ACC. N:R M.10567:3.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kyrkor, när de tjänade tillsammans på en gård osv. Att ett äktenskap kunde gå sönder, när de unga båda eller den ene tvingades av föräldrarna, det var det många prov på. Inom min egen släkt kan nämnas ett fall: min faster tvingades av sin far att äkta min morbror, som var rik och hade det bra ställt. Faster var på väg att kollra över, gå i sjön och allt möjligt, sedan hon blivit gift, och till sist gick hon sin väg från alltsammans. Det blev skilsmässa, och faster gifte om sig och fick det fattigt, men hon fick den hon ville ha och var hela livet lycklig. Morbror sörjde omåttligt, blev mycket sjuk samt tappade i sorgen allt sitt hår. Han överlevde dock, men han gifte sig aldrig mer utan dog som "levemans-änkling".

Efter det de unga och deras föräldrar överenskommit om giftermål, skulle kontrahenterna gå till prästen och "läsa", d.v.s. de skulle förhöras i sin kristendomskunskap. Var de klena i detta, kunde de ej få tillstånd till vare sig lysning eller vigsel. Det var därför att före "läsningen" återuppliva sina skolkunskaper både i bibel och psalmbok samt i katekesen, vilken senare skulle kunnas utantill. De var också rätt så rädda för den akten och gick inte åstad utan noggrann förberedelse.

ACC. N:R M. 10567:4LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Så lystes det i den församling, där den kvinnliga parten var skriven. Ungdomarna passade på att uppvakta i lysningsgården på söndagskvällen andra lysningsdagen, då pojkarna hyllade med salut från bössor och pistoler. Man sköt lösa skott, men för att det skulle smälla bra, lades i mycket stora kvantiteter krut. Därför var det intet ovanligt att pojkarna blev skadskjutna genom att pipan sprack på muskedundret, i mörkret fick en och annan en laddning i synen, ty pojkarna var ivriga och alldeles inte nyktra. Man höll så nära stugväggarna som möjligt, då skotten avfyrades, och rutorna skallrade och trycktes in i massor av smällarna. Sedan dynamiten fanns opp gjorde man ännu värre skrällar genom att tända på några "gubbar" på en jordfast flat sten i närheten, och vid dylika smällar rök ibland alla husets fönsterrutor. Men man fick ta det lugnt i lysningsgården även om sådant skedde och ta fram flaskan och bjuda rundligt på pojkarna, som "hedrat" de unga med en så präktig salut. En dylik fönsterkrossning ägde rum i mitt hem i Fåglasjö, Vissefjärda, när en av mina systrar 1905 gifte sig. Och det kan nämnas, att sedan med salut andra lysningsdagen allt fortfarande envist håller i sig och att de ogifta pojkarna samlas från många byar för att skjuta och få spendering efteråt.

ACC. NR **M. 10567:5.**LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vigselringar brukades ganska allmänt förr i tiden, men vanligast bland bönderna blott för kvinnorna. Sålunda hade min mor, som gifte sig 1871, två vigselringar men far ingen. Han skaffade heller aldrig någon ring. Mor hade i vardagslag en enkel, smal ring i vardagslag. Vigselringarna var av guld (den ena ringen var väl trolovningsringen, förmodar jag). Min svärmor, född i Långasjö, hade två guldringar, när det skulle vara fint, men i vardagslag begagnade hon två s.k. giktringar för att spara på gulde. Svärfar hade ej någon ring förrän på de senare åren, men det var inte guld i den. De var bägge bondfolk, födda omkr. 1870. Min mor hade dessutom små fina klackringar, två stycken, av rent guld, vilka ringar bortgavs till döttrarna.

Vigseldräkten var svart för såväl brud som brudgum i gamla tider, bruden bar dock ibland silkeschalett av beig färg, när det var förnämt, annars svart silkeduk. Ofta hade de även förkläden av svart eller kulört moaré. Hur de färdades till kyrkan i äldre tider, om de gick eller red eller åkte berodde på samhällsställning. Även berodde det på, om framkomlig väg fanns till kyrkan. I mycket gammal tid red de till kyrkan vid bröllop, detta enligt en gammal sägen från orten. Vi har nämligen på vår

ACC. NR **M. 10567:6.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gamla kyrkväg - som sedan 1930-talet byggts om - en backe, som sedan urgamla tider hetat Brud-liden. Sägne förtäljer att namnet uppkommit av att en brud-ridit ihjäl sig under hemfärden från kyrkan. Det var nämligen en mycket brant och stenig backe med djupa stup på sidorna.

Bröllopet hölls i brudens föräldrahem, men vigseln kunde antingen ske i kyrkan, på prästens ämbetsrum eller i brudens föräldrahem. Till kallaset var bjudna såväl brudens som brudgummens närmaste släktingar och naturligtvis byns folk, både unga och gamla. Alla hushållen, som var inbjudna, hade förningar med sig: vetekaka, sötost, brynost, pannkaka av ris-
av/
gryn, råmjölk, äggost och ostkaka, tårter, spännbakelser, papperskarameller m.m. Vid måltiden satt brudparet vid ett särskilt litet bord, men jag har aldrig hört omtalas, att de satt under någon päll (eller stod under päll i kyrkan vid vigseln. Däremot hade bruden vid kyrkvigsel församlingens brudkrona av silver, så vida hon var "värdig" att bära den, d.v.s. var mö och ej med barn. Bar en brud, som var med barn, i alla fall kronan, så sades den förlora sin glans). Någon särskild placering har jag icke heller hört sägas, men de förnämsta gästerna skulle först gå fram och ta sig mat. Och när förningarna skulle skäras, så var det vars och ens moras

ACC. N:R M. 10567: 7LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skyldighet att skåra sin förning, d.v.s. gå fram och ta först av den. Så fick sen alla de andra göra. Att vara "nöbeen", att låta sig trugas var högsta grad av belevnhet vid kalas förr i tiden, och malicen påstår, att man på en del orter var så pass, att då kallelse att gå till bords kom, försvann alla som agnar för vinden; de gömde sig på vindar och i uthus, i ladugård och källare, ja, somliga kröp t.o.m. in under loggolvet, så att de fick dras fram med brandhakarna! Det sagda var väl lite i överkant och inte sant allt, men faktiskt var de synnerligen svåra att få fram att ta både av vått och torrt. Alla skulle krusas en stund, det hörde s å lunda till god ton, men allt eftersom festen pågick, gick särskilt manfolken allt villigare utan att krusas till dryckesbordet åtminstone.

Vid bröllopsmåltiden hölls inga tal, såvida inte prästen var med, men man hurrade för brudparet. Musik hade man, fiol och klarinett, senare också magdeburgerdragspel. Och sen man ätit och druckit, så blev det dans. Pengar brukade man samla in till kokerskan. En av gästerna, de manliga, tog en tallrik och lade på den sin gåva, en tvåkrona, en krona osv., varpå tallriken gick laget runt, och alla lade sin tribut, allt efter råd. De besuttna bönderna la mer än torpare och backstugusittare. Av dricksen

ACC. NR M. 10567:8.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gavs det mesta till kokerskan, medan resten fördelades mellan servitriser och diskerskor o.a. personal. Dessa nämnda fick inte pengarna som extra betalning utan dricksens storlek blev bestämmande för vad personalen ytterligare skulle ha i betalning för sitt arbete, d.v.s. det blev till förtjänst för värdfolket. Ju flera drickspengar, ju mindre fick de erlägga.

Rörande maten, så var det rejäl böndmat: kött och fläsk och potatis, smörgås och smörgåspålägg, som ost och korv, syltor. Man slaktade till ett bröllop både svin och kalv samt en stut eller kviga, alltså ungdjur, som var gödda. I regel kom ett bröllop icke oväntat, det var bestämt långt i förväg, så att brudens föräldrar hann att vidtaga sina mått och steg i och för den materiella välfägnaden. Till efterrätterna hade man inte vin utan det togs en eller flera "pannkakssupar" i stället, såväl av man- som kvinnfolken. Man brukade inte lämna kvar något på tallrikarna av maten, men av efterrätterna sparades det mesta för att taga med hem till barnen där hemma. De som hade förning fick dessutom med sig en del därav i faten eller korgarna för att de därhemma skulle få sig en smakebit. Detta var en oskriven lag och gäller ofta än i dag vid olika kalas.

ACC. N:R M. 10567:9LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det dansades vid bröllopen både i stugan och sommartid även på logen. Och av dansen blev man varm och törstig. Då var det att svalka sig med hembryggt öl samt brännvin. Dansen fortgick till frammot morgonen. När brudparet lade sig, har berättats mig, skulle det vara "ljuspiltar" med och lysa på brudkammaren. Ungdomarna lade sig sedan var de kom åt i sängar, på golvet osv. Det blev att bädda "syskonsäng", som det hette. Pojkarna såg ut sina sängkamrater, och många sådana "syskonsängar" blev med tiden brudsängar. De långväga ifrån var det i regel, som var nattgäster i bröllopsgården, byns ungdomar gick var och en till sina hem, och kalaset fortsatte sedan dagen efter och även den tredje dagen. Man åt och söp och dansade och hade lekar, men till slut var man utschasad och belåten samt for sina färde.

Om bröllop och bröllopfestligheter i närvarande tid, man kan säga den senaste 25 åren, så har man först att anteckna, att seden med vit brudklänning daterar sig i denna ort ett par, tre decennier tillbaka. Tidigare var det svarta kläder för båda kontrahenterna. Nu blev det vitt för bruden, svart för brudgummen. Här på landet var det först svart kavajkostym för mannen, sedan kom bonjouren och nu går det inte av för

ACC. N:R **M. 10567:10.**LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mindre än frack. Naturligtvis förekommer ett och annat undantag från regeln, men frackkostym för brudgummen är vanligast. Skjutningen vid andralysningsdagen sker fortfarande allmänt, och denna dag ska man också avlämna presenter. De gratulerande liksom "skyttarna" får spendering med kaffe och sprit liksom förr, och det är väl mest för den sakens skull som seden med salut är så svår att få bort. Många lysningspar undanber sig i tidningarna presenter och reser bort den dagen, och om då skjutning och gratulation ändå förekommer, så blir det inte något för det i bjudningsväg.

Nu för tiden är "tjuvstart", som en präst uttryckte det, mycket vanlig, d. v. s. brudarna är i förväg med barn och får dem någon eller några månader efter vigseln. Förr i tiden ansågs det skamligt detta, men nu ser man tolerantare på tjuvstarten. De äldre bland prästerna hade mycket skarpa ord för detta uttagande av bröllopslyckan i förskott. Då en äldre man häromåret var av med ett barnbarn till dopet, ett par månader efter de ungas vigsel, var den gamle prosten inte nådig utan sa sin mening. Då säger gudfadern: "Ja ska säga prosten, att nu förtiden går de inte så länge med det första barnet". Han skulle ta det skämtsamt, men prosten

ACC. NR M. 10567: //LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skrattade inte åt skämtet. .

I våra dagar har man antingen vigseln hemma, i prästgården eller i kyrkan, ja, det blir allt vanligare att även vigas på ett hotell eller pensionat. Men om detta än så länge är mera sällsynt, så har man inte så ofta bröllopsfesten hemma utan på kyrkbyns eller samhällets hotell, konditori osv. Varför man gör så är väl för att slippa allt besvär i hemmet med städning före och efter, medslakt och bak m.m. Är det fråga om att brudens föräldrar är bönder, så händer det alltjämt ofta, att bröllopet hålls i brudens hem, men om det är andra kategorier, blir det alltid hotellet, därför att man måste: man kan inte uppbringa mat, då man endast har sina fattiga kuponger. På hotellet får gästerna lämna kuponger för kött, bröd och smör, och fiskrätterna är vid ett sådant bröllop rikligare förekommande än kötträtterna, naturligt nog.

När bruden är klädd, vilket sker på någon damfrisering, då håret också läggs, far man i bil - d.v.s. brudparet jämte ev. brudnäbbar, tärnor och marskalkar - först till fotografen i samhället eller närmaste stad för att avkonterfejas. Sen blir det vigsel, och vid denna är några ungdomar med som vittnen. Då bjuder prästfrun samtliga på kaffe, om inte präst-

ACC. N:R **M. 10567:12.**LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

familjen ska vara med på bröllopsmiddagen. Vid denna har man alla sorter spritvaror samt öl, även om lokalen, där man är, inte har rättigheter. Det är ju olagligt, men det blir i regel inga efterräkningar för vederbörande värd och gäster. Jag har själv varit med på kalas på hotell, där det var gott om jätta och destillerade drycker, och landsfiskalen var även med. Den senare blundade och var även lagbrytare i så måtto att han inte försakade den rikligt förekommande drycken! Tal förekommer, av prästen, ev. av brudens far, övriga nära anhöriga osv., och man kan säga, att det inte i fråga om pomp och bruk är stor skillnad på ett "bondbröllop" än societetsdito. Så långt har det alltså gått med efterapandet.

Hur det var med äreportar förr i tiden har jag inte kunnat ta reda på, troligen var det inte bruket förr här, men nu för tiden saknas inte sådan vid bröllopgården eller den lokal, där bröllopsfesten går av stapeln. Är det sommar, blir det vanligen unga, yviga björkar, som får vara ramen, och upp till är det brudparets initialer eller förnamn, utskurna i papp eller målade på dito. Ofta är det transparang. På vintern utgöres äreporten av stänger, virade med granris och med blommor i samt överst transparang med el. lampa i. Dessa äreportar sättes upp av brudens vän-

ACC. NR **M. 10567: /3.**

Landskap: Småland Upptecknat av: Folkskoll. G. A. Hartman
 Härad: S. Möre Adress: Pellamåla, Vissefjärda.
 Socken: Vissefjärda Berättat av: Aug. Gustafsson
 Uppteckningsår: 1948. Född år 1845 i Vissefjärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ner och släktingar kvällen före bröllopet. Efter detta arbete blir samtliga inbjudna i bröllopgården och undfägnade med kaffe och friskningar.

Är bröllopet på sommaren - kanske det vanligaste på landet - smyckas bröllopgården utanför ingången till förstugan eller verandan med björkar, löv och blomster inne i rummen samt måhända utanför en lövsal, där man har säten och bord. 100-200 gäster vid dylikt bröllop är inte ovanligt, och då utrymmet inne är otillräckligt, sitter man i lövsalen, på verandan och ligger i gräset med sina tallrikar och glas. Numera är det inte så mycket sprit - den är ju dyr - och sederna har ju förfinats något, men det kan även bli för mycket på en del ställen.

Man dansar efter middagen även i vår tid, ungdomarna, ja även de äldre, tar sig en svängom. Det är dragspel, dragspel och fiol, eller i nödfall en radiogrammofon, som svarar för takt och ton. Under aftonens

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Småland *Upptecknat av:* G.A.Hartman
Härad: S.Möre *Adress:* Pellamåla, Vissefjärda
Socken: Vissefjärda *Berättat av:* Aug.Gustafsson
Uppteckningsår: 1948. *Född år* 1845 *i* Vissefjärda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lopp blir det utropning av brudparet, varvid också kan förekomma salut med bössor och andra "bombardemang". Och som final på det hela blir det en notis i ortspressen, kanske också ett bröllopsfoto där, varvid skribenten talar om det viktigaste av evenemanget. Samtidigt står det kanhända brudparets annons om vigseln i samma tidning och ett tack för presenter och andra hedersbevisningar. Man bjuder till bröllopet på tryckta biljetter, och så tackar man - om det inte skett per annons - genom tryckta tackkort.-